
СІТКАР В.І.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри
практичної психології,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені В. Гнатюка,
м. Тернопіль

СУБКУЛЬТУРА ЯК ФІЛОСОФІЯ БУТТЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ

В статті крізь призму соціалізації розглядається дитинство як філософське буття. Наголошується, що, дитинство представляє собою також автономний життєвий світ, особливу та досить своєрідну субкультуру. Щоб зрозуміти глибше філософію дитинства потрібно систематичне співробітництво науковців різних галузей.

Ключові слова. Дитина, соціалізація, субкультура, філософія, дитинство

В статье сквозь призму социализации рассматривается детство как философия бытия. Указывается, что детство представляет собой автономный жизненный мир, особую и весьма своеобразную субкультуру. Чтобы глубже понять философию детства нужно систематическое сотрудничество ученых разных направлений.

Ключевые слова. Ребенок, социализация, субкультура, философия, детство.

The article deals with the childhood as philosophy of being through the prism of socialization. It is stressed that the childhood represents itself as a self-contained life-world, particular and rather peculiar subculture. In order to understand the childhood philosophy more deeper, the systematic cooperation of scientists of different fields are required.

Key words: child's socialization, subculture, philosophy, childhood.

Постановка проблеми. Дослідження філософії дитинства та дитини як носія дитинства є новим напрямком філософсько-педагогічних та психологічних досліджень. Як вказують А. Богуш, В. Кремень, Е. Рибінський та інші, специфіка дитинства мало вивчена, не існує науки про дитину та дитинство як самостійної галузі знань. Хоча існує ряд наук, які розглядають дитину з різних позицій. Тому створення цілісної концепції дитинства, науки про дитину, яка синтезувала б усі ці аспекти, і дало б педагогам змогу будувати адекватні моделі навчально-виховного процесу на основі філософсько-педагогічної та психологічної концепції про дитинство та дитину, беручи до уваги її внутрішній світ, інтереси, потреби, по-філософськи осмислити загадковість її долі, призначення у житті. На нашу думку, реалізація такого підходу можлива лише за умови визнання категорії дитинства як цінності [6].

В загальному вигляді соціально-культурний розвиток особистості дитини може бути представлений як процес входження в культуру, в нове соціальне середовище та інтеграції в нього, яке здійснюється в певній соціальній ситуації розвитку. Результатом інтеграції дитини в суспільство, входження в культуру, присвоєння та перетворення соціального досвіду є *дитяча субкультура*. Вона включає в себе специфічні дитячі цінності та установки, норми поведінки, особливі види діяльності та спілкування, які характерні саме для дитячого середовища. Одна з функцій дитячої субкультури – це набуття соціального статусу серед однолітків та задоволення потреби в спілкуванні, в засвоєнні стилю поведінки. В будь-якому суспільстві діти поводяться у відповідності зі своїми «законами», моральними регуляторами поведінки, користуються своєрідними вербальними та невербальними засобами, створюють власний фольклор. У сучасному суспільстві функціонує система виробництва, яка

спеціально орієнтована на потреби та запити дітей: продукти харчування, одяг, іграшки, друкована продукція, художні та мультиплікаційні фільми тощо. Формування дитини як соціального суб'єкта та особистості гарантується шляхом включення її в правову систему суспільства. Діти забезпечуються правозахистом з моменту народження (І. Кон, М. Мід, М. Епштейн, Є. Юкіна).

Субкультура дітей характеризується специфічними цінностями та установками, які визначають стиль їх поведінки, системою дитячого виробництва, системою правового захисту. Крім того, субкультура є неминучою цінністю дитини і включає в себе фізіологічні елементи, які розвиваються, генетично закладені характеристики, психічні процеси, фактори активності, соціально-необхідні якості та дитячу модель світу. Займаючи в загальнонародській культурі підлегле місце, дитяча субкультура разом з тим є відносно автономною.

Оскільки феномен дитячої субкультури включає в себе культуру та суб'єктивне ставлення до культури й успадкований культуроутворюючий потенціал дитини, тому нам і потрібно вивчати її з різних позицій і посприяти виділити та оцінити умови інтеграції цих позицій. Саме тому деякі дослідники розвитку дитинства (Ф. Арієс, Л. Виготський, Е. Ільєнков, В. Кудрявцев, Д. Ельконін, Е. Еріксон та ін. зазначають, що дитинство людини представляє собою соціокультурне явище, яке має історичне походження та природу.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Зауважимо, що дитячий світ – система динамічна, тому що кожна дитина своєрідна, володіє власним ступенем насиченості світу подіями, враженнями, переживаннями, роздумами, формуванням духовно-моральних якостей. Через те і реальний (на-явний) світ кожна дитина сприймає по-різному, під особистісним кутом зору.

Професор В. Зеньковський, учень Г. Челпанова, багато уваги приділяє душі дитини, її особистості, вважає помилковою думку, що душа дитини схожа з душею дорослого. На його думку, особистість дитини є жива та органічна єдність, основа якої лежить за межами емпіричної сфери; з перших днів життя особистість вже зафарбована чимось індивідуальним, що спочатку виступає слабо і нечітко, але з роками досягає свого повного та адекватного вираження.

В. Зеньковський виділяє в дитячій особистості дві сторони: одну – зрозумілу, поверхневу, змінну, а іншу – темну, глибоку, таку, що мало змінюється. Емпірична особистість довго розвивається в незалежності від цієї темної сторони душі, але прийде час, коли цей дуалізм, це роздвоєння стає нестерпним, і тоді починається період боротьби з самим собою [3].

Невинність дитячої душі виражає те, що діти в своїй емпіричній особистості не є справжніми суб'єктами свого життя, їх свідомість не збентежена самоперевіркою, лише в почуттях сорому та совісті закладаються перші емпіричні основи самооцінки, перші зачатки віднесення саме до емпіричної особистості своїх «вчинків». Дитяча ірраціональність є зворотною стороною того, що в дитячій душі домінує емоційна сфера, інтелект та воля займають друге, часто підлегле, місце, справжній же центр особистості лежить глибше них. Домінування реального «Я», слабка влада емпіричного «Я» призводить до того, що в дітях немає нічого штучного, умисного, немає ніякої підправки, дитина безпосередньо дотримується своїх потягів та почуттів, і саме завдяки цьому дитинство повне справжньої духовної свободи. Ця внутрішня органічність, за словами психолога і філософа, надає дітям ту чарівність, яка з дитинством назавжди відлітає від нас.

К. Юнг в книзі «Конфлікти дитячої душі», зазначає, що душа дитини до стадії свідомого «Я» зовсім не пред-

ставляє собою щось пусте або беззмістовне. Не тільки тіло, але і його душа походить з ряду предків. Душа дитини використовує не тільки фонові умови психологічного світу батьків, але і, в ще більшій мірі, безодні добра та зла, які ховаються в людській душі.

К. Юнг дає своє розуміння особистості дитини, те, що розуміється під особистістю взагалі, а саме певна здатність до опору і наділена силою душевна цілісність, це і є ідеал дорослих. Особистість – це не зародок в дитині, який розвивається лише поетапово, завдяки життю або в його ході. Без визначеності, цілісності та дозрівання особистість не проявиться. Ці три властивості не можуть і не повинні бути в наявності дитини, тому, що з ними вона б не мала дитинства [11].

Г. Абрамова вводить поняття «філософія життя» в контексті дитинства. Вона пише, що з моменту народження дитина зустрічається з конкретними формами «філософії життя», які задають межі між життям та смертю, між живим і неживим. Вона зазначає, що зустріч дитини з феноменом смерті пов'язана з появою в картині світу важливої її якості – часу. Час стає відчутним, фізично присутнім у вигляді перетворень властивостей живого в неживе. Мертва людина, мертвий жук, мертва собачка, мертва квітка зупиняють для дитини час, роблять його вимірюваним найбільш глобальнішою одиницею – життя-смерті, що позначає початок і кінець. Поняття «філософія життя» конкретизується в переживаннях цінності життя дитини, цінності життя іншої людини, цінності життя взагалі, та в інших видах переживань – відповідальність за життя, за живе, переживання з приводу джерел власного життя [1].

Е. Агацці в статті «Людина як предмет філософії» пише про те, що багато проблем і аспектів людського буття не можуть бути розглянуті через призму науки, проте вони все ж, вимагають дослідження [2].

Психолог І. Кон до проблем, які не

підвласні емпіричному аналізу, відносять таємницю людського «Я». «Кожна людина – унікальний і неповторний світ в собі, який не може бути виражений ні в якій системі понять. Але цей унікальний внутрішній світ втілює в собі загальнолюдські цінності і набуває реальності тільки в творчій діяльності індивіда, яка звернена до інших. Відкриття «Я» – не одномоментне і позитивне набуття, а серія послідовних відкриттів, кожне з яких передбачає попереднє і разом з тим вносить в них корективи». Ці слова, без сумніву, відносяться до Дитинства [4].

В іншій книзі «Дитина і суспільство», той же І. Кон, пише: «Окреме вивчення дитинства в рамках психології розвитку, соціології виховання, історії сім'ї, культурної та психологічної антропології (етнографії), історії літератури для дітей і про дітей, педагогіки, педіатрії та інших дисциплін дає досить цінну наукову інформацію. Але, щоб правильно зрозуміти і усвідомити ці факти, потрібний широкий міждисциплінарний синтез» [5].

Багатогранність дитинства вимагає такого ж багатомірного його дослідження. До того ж, образи дитинства можна розглядати: *естетично* – як демонстрацію можливостей того чи іншого художнього напрямку, стилю («романтична» дитина, на відміну від «просвітницької»); *соціологічно* – як відображення класових, станових, екологічних та інших особливостей стилю життя і виховання: «міське» дитинство – на відміну від «сільського», «селянське» – на відміну від «поміщицького», «буржуазного» або «пролетарського»; *етнологічно* – «північноамериканське дитинство» на відміну від «мексиканського» або «німецького»; *історично* – еволюція образів дитинства та реального стану дітей від XVIII до XXI ст.; *психологічно* – образи дитинства як втілення різних психологічних, особистісних типів; *ідеологічно* – інтерес до дитинства чіткіше виражений у тих російських та українських письменників, які найбільш віддані ідеї старови-

ни, ґрунту патріархального устрою: в О. Аксакова, О. Достоевського, Л. Толстого, І. Буніна, І. Франка. *біографічно* – як відображення індивідуальних властивостей характеру та біографії автора. Аналізуючи еволюцію дитячих образів у французькій літературі (романи та художні автобіографії) XIX–XX ст. М-Ж Шомбар де Лов виявила, що 82% персонажів у авторів-чоловіків – це хлопчики, а 78% персонажів авторів-жінок – дівчата. В дитячих образах найсильніше проявляються власні мрії, спогади та розчарування авторів. Люди, які подібно М. Прусту або Ж. Кокто, за висловом Андре Моруа, «на все життя позначені печаткою дитинства», зображають його інакше, ніж ті, хто з нього вирости.

Для розуміння сучасного дитинства та дитячої субкультури нами проаналізовано твори письменників-фантастів другої половини XX століття. Проведений якісний аналіз дозволяє констатувати, що тема дитинства є особливо актуальною для людського суспільства. Видатні письменники-фантасти нашої країни, пострадянського простору та Заходу часто звертається до неї і відображають її у своїх творах. В літературних текстах фантастів відбувається репрезентація життя в його потенційних можливостях, тобто існує багато сценаріїв розвитку майбутнього дитинства, проте ці сценарії мають дещо обмежений спектр: дитинство – надія світу або загроза дорослому співтовариству, діти – посередники в загальнолюдських справах, контактах та конфліктах, діти – символи нової світобудови, діти – символи нових змін, які настають.

Стосунки між дітьми та дорослими як на мікросоціальному, так і на макросоціальному рівні серйозно зміняться. Фантастика прогнозує посилення конфліктів між поколіннями, висуває ідеї про можливості безпосередніх силових зіткнень. В деяких творах (наприклад, Р. Крейна «Пурпурні поля») юне покоління повстає проти традицій та консерватизму старших,

вважаючи, що таким чином останні перекривали шлях прогресу. Інноваційний початок дітей, як виходить з цього твору, не завжди несе надію і радість суспільству. Доводиться до крайньої межі наявний соціокультурний розрив між поколіннями, який чітко проявляється в сучасному суспільстві та емпірично зафіксований соціологами.

Дити-символи появляються на сторінках багатьох творів. У Ч. Айтматова в «Тавро Кассандри» вони стають своєрідним рупором ідеї неблагополуччя розвитку планети, символом сорому для дорослого світу, який не може і не хоче подарувати їм краще, більш гідне життя.

Роман «Малюк» братів Бориса та Аркадія Стругацьких розповідає про знахідку на одній із планет Галактики єдиного мешканця – хлопчика Малюка. Людське немовля, яке волею випадку в результаті катастрофи потрапило на безлюдну планету, якого виростили інопланетним безтілесним розумом, представляє за задумом авторів окрему нову цивілізацію. На сторінках роману представлена унікальність дитини, містити в ній самий цілий світ, показано, як соціальна реальність сконструйована нею самою в процесі її життя. В художній формі майстрами виражено концепцію, яка вимагає від будь-якої дорослої людини (батька, педагога, вихователя) бережливого ставлення, яке зберігає індивідуальність та субкультуру.

Дитинство в майбутньому не зникне, як соціально сконструйована реальність, проте буде піддано деяким досить суттєвим змінам. Вікові рамки дитинства майбутнього в основному співпадають з сьогодишніми підходами. Дитячий період залишається періодом отримання освіти, хоча його система та зміст можуть суттєво змінитись, ступінь радикальності цих модернізацій варіює у різних авторів.

Соціальні фантасти, вважають, що держава і далі буде втручатись в сімейну сферу, яка пов'язана з дітьми,

включаючи народження, виховання, освіту дітей, поступово розширюючи сегменти цього втручання до можливого одержавлення дітей. В оповіданні американського фантаста У. Тенна «Сімейна людина» дитина стає обов'язковим атрибутом благополучного життя, вона символізує достаток, на зразок будинку, побутової техніки, місця проведення дозвілля, вона – необхідна умова підвищеного статусу в суспільстві. Наступна дитина дає нові статусні переваги, четвертого сина батьки – герої розповіді називають «наш синочок для заміського клубу», бо з дозволом на його народження вони отримали доступ до чергового ступеня благ. Дитина появлялась лише тоді, коли державне бюро, вивчивши подружжя з точки зору спадковості та домашньої обстановки, приходить до висновку, що дохід дозволяє створити майбутній дитині всі необхідні умови.

З точки зору сучасної психологічної та педагогічної науки дитинство виступає самоцінним періодом, а не підготовкою дитини до життя, зберігає розвивальну тенденцію (І. Бех, О. Леонтьєв, Л. Божович), тобто дитинство – це не «застиглий вік», а цікаве, насичене бурхливе життя, вік безтурботної радості, казки, гри, фантазії, райдужного пізнання світу, воно є джерелом життєвого ідеалу (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський) [6].

Не вирішені частини проблеми, котрим присвячується стаття.

Світ дитинства складний і містить в собі інші світи. Це *світ спілкування дитини з людьми, світ соціальних взаємостосунків*. Як сприймає дитина інших і сама себе? Як пізнає добро і зло? Як виникає і розвивається її особистість? Коли і як стає незалежною?

Це *світ предметів, світ пізнання*. Як дитина осягає розумом ідею фізичною причинності? Чому виганяє з реального світу чарівників та фей? Як розрізняє світ об'єктивний, зовнішній та свій власний, внутрішній світ? Як вирішує для себе вічні людські пробле-

ми: а саме проблеми істини та існування? Як співвідносити свої відчуття з предметами, які їх детермінували? За якими ознаками відрізняє реальність від фантазії?

Це *світ історії і культури*. Як і будь-яка людина, дитина невидимими нитками історії пов'язана з нашими далекими предками. З їх традиціями, культурою, мисленням. Живучи в теперішньому, вона тримає в руках ці невидимі нитки. Зрозуміти дитинство без його історії неможливо. Як і коли виникло сучасне дитинство? Чим воно відрізняється від дитинства наших далеких предків? Як змінюються історія та культура уявлення людей про дитину, способи її виховання та навчання?

Дитинство – всім добре відоме, проте (як це не дивно звучить) мало зрозуміле явище. Термін «дитинство» застосовується широко, багатопланово та багатозначно. Дитинство в індивідуальному варіанті – це, як правило, стійка послідовність актів дорослішання людини, яка росте, її стан «до дорослості». В узагальненому – це сукупність дітей різних вікових періодів, які складають «недорослий» контингент суспільства.

Спеціального визначення дитинства немає у філософських, педагогічних, соціологічних словниках. В психологічному словнику є визначення дитинства як терміну, який означає 1) початкові періоди онтогенезу (від народження до підліткового віку); 2) соціокультурний феномен, який має свою історію розвитку, конкретно-історичний характер. На характер і зміст Дитинства мають вплив конкретні соціально-економічні та етнокультурні особливості суспільства.

Д. Фельдштейн у книзі «Соціальний розвиток в просторі – часу Дитинства», зазначає, що узагальнена назва – Дитинство – найчастіше вживається в соціально-практичному, соціально-організаційному плані. При цьому автор підкреслює, що відсутнім є наукове визначення Дитинства (і

функціональне, і змістове), як особливого стану, який є складовою частиною загальної системи суспільства, не розкрито субстанційну суть Дитинства. «Не визначено загальну систему координат для виявлення головних змістів процесів, які здійснюються тут – фізичного і психічного дозрівання, входження в соціум, засвоєння соціальних норм, ролей, позицій, набуття дитиною (в межах Дитинства) ціннісних орієнтацій та соціальних установок, при активному розвитку самосвідомості, творчої самореалізації, постійному особистісному виборі під час ствердження та розкриття власного індивідуального життєвого шляху» [10].

В розвитку суспільства і людини все більш гостро вимальовується завдання поглибленого пізнання Дитинства, причому не тільки і не стільки його окремих особливостей, індивідуальних та загальних аспектів поведінки. За висловом Д. Фельдштейна, «головним стає розкриття закономірностей, характеру, змісту і структури самого процесу розвитку дитини в Дитинстві і Дитинства в суспільстві, виявлення прихованих можливостей цього розвитку в саморозвитку індивідів, які ростуть, можливостей такого саморозвитку на кожному етапі Дитинства та виявлення особливостей його руху до Дорослого Світу» [10].

Дитинство, як узагальнююча абстракція, в сучасній філософській, психологічній та педагогічній літературі використовується широко й багатоаспектно. Воно є історичним, культурним, соціальним, педагогічним, психологічним феноменом, кожен із яких має свою історію та специфіку розвитку. Дитинство виступає самостійним, самостійним етапом життя людини, під час якого формуються внутрішні етичні норми, дитячий світогляд, базові життєві уявлення, моральні принципи, вперше пізнається навколишній світ, відбувається відкриття себе й людей, які є поруч. Тому дитинство – не тільки продукт соціа-

лізації, але й автономна реальність, своєрідна субкультура, яка має власну мову, структуру, функції, традиції.

Ціль статті. В контексті будь-яких досліджень соціалізації дитина розглядається, перш за все, як об'єкт турботи, піклування та інтересу дорослих. Проте, дитинство представляє собою також автономний життєвий світ, особливу та досить своєрідну субкультуру. Чи можна розглянути цей світ зсередини, ніби очима самих дітей і порівняти його зміст та особливості у різних народів?

Це завдання було поставлене вже М. Мід, але здійснення його поєднане із значними методологічними труднощами. Головні джерела вивчення субкультури дитинства – дитячий фольклор, образотворче мистецтво, мова, гра та спілкування – досить специфічні. Можна, мабуть, говорити про феномен особливої дитячої традиції, яку М. Осоріна визначає як сукупність різних форм активності дитячої групи, які мають тенденцію повторюватись з покоління в покоління і тісно пов'язані із статеві-віковими особливостями психічного розвитку та характером соціалізації дітей в рамках даної культури. Але, як визначити межі «покоління дітей» і співвіднести їх з більш загальними соціально-віковими процесами, зокрема, когортними відмінностями і зрушеннями? Багато суттєвих аспектів дитячого фольклору та художньої творчості до сьогодні залишаються незрозумілими через обмеження та жорстку нормативність «педагогічного» мислення, яке не хоче бачити їх самоцінності і розглядає їх, як і дитинство в цілому, лише як підготовку до «дорослого» світу. Чи є архетипи дитячого фольклору, гри та спілкування проявом інваріантів онтогенезу, або їх можна описати в поняттях теорії культурної традиції? По-іншому, чи маємо ми тут повторення, в якому одні і ті ж форми мимовільно створюються, відкриваються заново, або ж маємо певну спадкоємність, яка ґрунтується на механіз-

мах культурної трансмісії? І, якими є, в другому випадку, її носії (суб'єкти) і способи?

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що в якості одного з джерел існування і розвитку дитинства дослідники виділяють **дитячу субкультуру**, яка передає з покоління в покоління специфічні способи організації дитячого життя, норми та цінності світосприймання, спілкування і взаємостосунків з оточуючими. Субкультура – це сукупність специфічних соціально-психологічних ознак (норм, цінностей, стереотипів, смаків тощо), які впливають на стиль життя, мислення певних номінальних та реальних груп людей, які дозволяють усвідомити та ствердити себе в якості «Ми», яке відрізняється від «Вони» (Фельдштейн). Дитяча субкультура – це особлива система уявлень про світ, цінності, що побутують в дитячому середовищі. Тобто своєрідна культура в культурі, яка живе за специфічними та самобутніми законами, хоча і «вбудована» в загальне культурне ціле. В широкому розумінні – це все, що створено в людському суспільстві для дітей та дітьми, в більш вужчому – змістовий простір цінностей, установок, способів діяльності та форм спілкування, які здійснюються в дитячих співтовариствах у тій чи іншій конкретно-історичній ситуації розвитку [10].

Хоч сам термін дитяча субкультура ввійшов у науковий обіг усередині ХХ-го століття, зацікавилися цим явищем значно раніше. Як стверджує у своїй праці «Дослідження української народної дитячої субкультури на межі ХІХ-ХХ ст.» науковець Я. Левчук [7], то ще в ХІХ ст. німецька дослідниця Е. Кей назвала його «століттям дитини». З цим варто погодитися, при цьому сказане більшою мірою справедливе стосовно другої половини ХІХ ст., коли на дитину вперше звертається прискіплива увага науковців, дитина стає предметом «строгої науки». Серед найвідоміших тогочасних дослі-

джень - праці німецького етнографа та антрополога Г.-Г. Плоссе «Дитина в звичаях і моралі народу» (1876) та «Жінка в природознавстві та народознавстві» (1895), дослідження англійського вченого А. Чемберлена «Дитина, вивчення еволюції людини» (1900), у Східній Європі було здійснено кілька невеликих розвідок про дитячу субкультуру на чеському, словацькому та польському матеріалі. В Росії свої відомі праці, присвячені грі, вже друкував Є.Покровський. Автори цих праць ставили перед собою завдання всебічного дослідження світу дитини, а не лише окремих його проявів.

У цей час у Сполучених Штатах, Великобританії, Німеччині постають наукові товариства, створюється ряд часописів, які присвячені дослідженню дитини, засновується нова наука «педологія». Її мета, за визначенням О.Хрїсмана, «наукове дослідження дитини в усіх напрямках з тим, щоб зрозуміти докладно її природу. Дитину треба досліджувати в лабораторії, вдома, на вулиці, при забавах і жартах, у цивілізованих і диких народів, у нормальних і ненормальних станах, в часі всього фізичного розвитку з психологічного, фізичного і морального боку, в спочинку і в русі, в сні і в яві, в слабості і в здоровім стані...» [7]. Предметом дослідження стає світ дитини, дитячий світогляд, що реалізується у всіх життєвих проявах. Такий підхід не був притаманний українській науці, де йшов чіткий розподіл на фіксацію дитячого життя в зв'язку з особливостями народної культури. Тому здебільшого відповідні дослідження проводилися у колі інтересів етнографії та фольклористики.

В Україні вже з ХІХ ст., значною мірою під впливом західної науки з'являються матеріали з дитинознавства. Науковці першої половини ХІХ ст. досліджували фольклор та побут української дитини (весняні ігри, хороводи, дитячі розваги, пов'язані з народним календарем) як фрагмент дорослого побуту і культури. В розвід-

ках етнографів зустрічаються описи методів і засобів виховання і навчання дітей, характеру їхніх взаємин з дорослими та між собою, типів вікової стратифікації, обрядів переходу з однієї вікової стадії в іншу і т.д. Причиною фрагментарності таких досліджень була не лише складність і специфічність світу дитини, його часткова замкнутість, існування бар'єру між дослідником і дитиною, для подолання якого необхідно мати педагогічний хист, уміння викликати довіру маленької людини.

Я. Левчук далі зазначає, що опубліковані на початок ХХ століття записи дитячого фольклору охоплювали майже весь жанровий «асортимент», проте не всі етнографічні регіони України були досліджені однаковою мірою. Записувачі здебільшого збирали окремі жанри - колискові, загадки, скоромовки, казочки, ігри та забавки, оминаючи багато цікавих сторінок дитячого буття та не роблячи спроб відтворити цілісний образ дитини. Контекст побутування дитячого фольклору частково відображений у етнографічних матеріалах, зокрема В. Милорадовича, О. Потебні, Б. Грінченка, Т. Рильського, А. Свидницького, П. Іванова, В. Ястребова, О. Савича, І. Беньковського, М.Ф. Грушевського, М. Грушевського та ін., зокрема праці про дитячі ігри та іграшки. Всі ці матеріали мають неабияку цінність для дослідження світу дитинства, розуміння різних аспектів життя і розвитку дитини.

У працях згаданих українських учених розпочато кілька напрямків досліджень особливостей народної дитячої субкультури, зокрема дитячого фольклору, ігор та іграшки, мови, звичаїв та вірувань, що стосувалися дитини. Проте цим працям часто бракувало повноти опису дитячої субкультури як явища, цілеспрямованості аналізу її особливостей, зокрема, формуванню світогляду у системі дитячої субкультури, який є першим етапом оволодіння своєю субкульту-

рою і функціонування в її системі, у сукупності вражень і смислових полів певного культурного середовища, які частково накопичує й адаптує для дитини дорослий, а згодом поступово накопичує дитина, запозичуючи, видозмінюючи та винаходячи.

Отже, категорія «дитинство» в сучасному його розумінні з'явилася у XIX ст., а найбільш аргументований її аналіз здійснив В. Сухомлинський у 50-60 роках XX століття. Розглядаючи дитинство як сукупність дітей, він наголошував, що світ дитинства відмінний від світу дорослих, бо дитина - якісно своєрідна істота. В контексті вчень В. Сухомлинського дослідницею Т. Кочубей виокремлено основні категоріальні конструкції, що притаманні дитинству як сукупності дітей, це - дитячий вимір часу, дитяче ставлення до світу, дитяче пізнання й самопізнання, дитяче сприймання світу, дитяча реакція на оточуючий світ. Характерною особливістю дитинства є те, що - це світ відкриттів, пригод, прилучення до нового, невідомого, таємничого (казка, фантазія, видумка тощо) [6].

Як стверджують сучасні інформаційні джерела, сьогоденні діти хочуть бути схожими на Стіва Джобса. В Британії провели опитування, щоб дізнатися кумирів сьогоденних малюків. Сучасні діти називають своїм кумиром засновника корпорації Apple Стіва Джобса, повідомляє The Telegraph. Саме його назвали головним прикладом для наслідування більшість юних британців у віці від 8 років. У списку найвидатніших сучасників, на яких діти хотіли б бути схожими, Джобс з великим відривом виграв у політиків та зірок естради. Він набрав 16% голосів, ставши абсолютним лідером рейтингу. Наприклад, американський президент Барак Обама набрав лише 4% голосів, а співачка Бейоніс - 3,5%. Як показало опитування, дві третини дітей мріють зробити кар'єру в галузі технологій [12].

Суть філософії дитинства за В.Сухомлинським полягає у пізнанні світу дитиною через пізнання самої себе (через свої емоції, відчуття, враження, переживання тощо). Отже, дитина - саморозвиваюча система, а процес пізнання опирається на її власну активність та суб'єкт-суб'єктну взаємодію у педагогічному процесі. Звідси дитинство - «субстанція» пластична, відкрита, гнучка, безформна, але така, що легко приймає форму, яку задає культура та система освіти. Тобто - це динамічна система, яка знаходиться у постійному поступальному русі. Оскільки дитинству притаманна висока пластичність, допитливість, дослідницький характер діяльності (гра, навчання), сильна потреба у нових враженнях, емоційна й моральна реакція на події навколишнього світу, то програми навчання й виховання дитини повинні бути наповнені збагаченим пізнавальним змістом, носити дослідницький характер, враховувати психофізіологічні особливості дитини, та специфіку сучасної дитячої субкультури [6].

Висновки. Щоб зрозуміти глибше філософію дитинства потрібно систематичне співробітництво етнографів і фольклористів з психологами, соціологами та педагогами, плюс широкий крос-культурний матеріал, включаючи закодовані списки найбільш розповсюджених (де, коли, у дітей якого віку та статі) дитячих ігор, структур спілкування, фольклорних сюжетів тощо, як це робиться стосовно до «дорослого» фольклору. Найскладніше полягає в тому, щоб розглядати дитячий фольклор, образотворчу та іншу діяльність не тільки як форми засвоєння соціального досвіду, чим вони, безумовно, є, але і як елементи трансформації й оновлення цього досвіду та культури, яка його об'єктивізує. Дитяча субкультура є продуктом соціальної взаємодії і колективної творчості дітей у вільному спілкуванні, іграх пізнавальної діяльності в неформальних групах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамова Г. С. *Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов.* - 4-е изд., стереотип. - / Г.С. Абрамова. - М.: Издательский центр «Академия», 1999. - 672 с.
2. Агацци Э. *Человек как предмет философии* / Э. Агацци // *Вопросы философии.* - 1989. - № 12. - С. 12-14.
3. Зеньковский В.В. *Психология детства.* / В.В. Зеньковский. - М. : Академия, 1996. - 346 с.
4. Кон И. С. *Открытие "Я"* / И.С. Кон. - М. : Политиздат, 1978. - 156 с.
5. Кон И.С. *Ребенок и общество: (Историко-этнографическая перспектива)* / И.С. Кон. - М. : Наука, 1988. - 270 с.
6. Кочубей Т. Д. *Філософія дитинства в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки»* / Т. Д. Кочубей. - Київ, 2001. - 18 с.
7. Левчук Я. М. *Традиційний український дитячий фольклор: когнітивні можливості формування світогляду* автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук спеціальність 10.01.07 – фольклористика. / Я. М. Левчук – КНУ імені Тараса Шевченка. - Київ, 2008. - 17 с.
8. Мид. М. *Культура и мир детства* /Маргарет Мид. - М.: Наука, 1988. - 428с.
9. Осорина М.В. *Современный детский фольклор как предмет междисциплинарных исследований (к проблеме этнографии детства)* / М.В. Осорина // *Советская этнография.* - 1983. - №3.
10. .Фельдтштейн, Д. И. *Социальное развитие в пространстве времени Детства* / Д. И. Фельдтштейн. М. : Наука, 1997. - 378 с.
11. Юнг К.Г. *Собрание сочинений. Конфликты детской души.* / К.Г. Юнг. - М. : Канон, 1994. - 336 с.
12. *Дети@Mail.Ru* (27.09.2012).